

REFERENCES

1. Biriukova, T.L. (2015). *Biblioteka v systemi dokumentnoi komunikatsii: funktsionalnyi aspekt* [Library in system of document communications: functional aspect] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv. [in Ukrainian].
2. Vasylychenko, M.M. (2014). *Orhanizatsiino-funktsionalni transformatsii arkhiviv u suchasnomu sotsialno-komunikatsiinomu seredovyschi* [Organizational and functional transformations of archives in modern social and communication environment] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kharkiv. [in Ukrainian].
3. Voskoboinikova-Huzieva, O.V. (2014). *Stratehii rozvytku bibliotечно-informatsiinoi sfery Ukrainy: henezys, kontseptsii, modernizatsiia: monohrafiia* [Strategies of development of library and information sphere of Ukraine: genesis, concepts, modernization: monograph]. Kyiv : Akadempriodyka. [in Ukrainian].
4. Horovyi, V. (2010). *Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh narpovnennia i resurs: monohrafiia* [Social information communications, their content and resource: monograph]. Kyiv : NBUV. [in Ukrainian].
5. Dubrovina, L., Kyrydon, A., Matiash, I. (2017). *Arkhivy, biblioteki, muzei-dzherelna osnova natsionalnoi pamiaty, kulturnoi spadshchyny Ukrainy* [Archives, libraries, museums are the source of national memory, cultural heritage of Ukraine]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 1, pp. 3–10. [in Ukrainian].
6. Zbanatska, O.M. (2018). *Biblioteki, arkhivy, muzei: deiaki aspekty spilnosti ta vidminnosti* [Libraries, archives, museums: some aspects of general and various]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, pp. 68–73. [in Ukrainian].
7. Kuznietsova, M.M. (2011). *Systemne formuvannia kraieznavchyykh elektronnykh resursiv bibliotek yak skladovoi sotsialno-komunikatsiinoho prostoru rehionu* [Systematic formation of local history electronic resources of libraries as a component of social and communication space of the region] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kharkiv. [in Ukrainian].
8. Kuleshov, S.H. (2009). *Arkhiv, biblioteka, muzei: sprobа intehratsii na zasadakh komunikatsiinoho pidkhodu*. [Archives, libraries, museums: an attempt to integrate the principles of communication approach]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva. – Studies in the Archives and Documentation*, vol. 17, pp. 29–31. [in Ukrainian].
9. Lypak, H.I. (2019). *Formuvannia konsolidovanykh informatsiinykh resursiv bibliotek, arkhiviv ta muzeiv terytorialnykh hromad* [Formation of consolidated information resources of libraries, archives and museums of territorial communities] (Candidate's thesis). Kyiv. [in Ukrainian].
10. Onyshhenko, O.S., Horovyi, V.M., Popyk, V.I., Kostenko, L.J., Polovynchak, Yu.M., Granchakta, T.Yu. (2014). *Natsionalni informatsiini resursy yak intehrativnyi chynnnyk vitchyznianoho sotsiokulturnoho seredovyscha : monohrafiia* [National information resources as an integrative factor of the domestic socio-cultural environment: monograph]. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Rudzskyi, L.Z. (2014). *Sistema «Irbis» kak instrumental'noe sredstvo integratsii informatsiionnykh resursov bibliotek, arkhivov i muzeev* [IRBIS system as a tool for integrating information resources of libraries, archives and museums]. *Korolenkivski chytannia: materialy XVI mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii*, pp. 31–36. Kharkiv. [in Ukrainian].
12. Ushakov, O., Karpuzin, K. (2014). *Organizatsiia edinogo informatsiionnogo prostranstva seti tekhnicheskikh bibliotek i muzeev predpriatiya na osnove SAB «Irbis»* [Organization of a single information space for the network of technical libraries and museums of the enterprise based on the SAL «Irbis»] *Biblioteknyi forum Ukrainy – Library Forum of Ukraine*, 3, p. 50. [in Ukrainian].
13. Shemaiev, S.O. (2016). *Vzaiemodiia bibliotek, muzeiv, arkhiviv u sotsiokomunikatsiinomui prostori Ukrainy* [Collaboration between libraries, museums, archives in communication space of Ukraine] (Candidate's thesis). Kharkiv. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.03.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

UDK 069.51:739.5](477.53)

Т.К. Кондратенко
Н.Г. Кондратенко

ФРАНЦУЗЬКІ ШТИКИ КЛИНКОВОГО ТИПУ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. У ЗІБРАННІ ПОЛТАВСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО

Стаття присвячена вивченню колекції французьких клинкових штиків ХІХ – початку ХХ ст. у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. Розглянуті питання появи штиків як виду холодної зброї, їх еволюції у європейських країнах. Розвиток вогнепальної зброї у ХІХ ст. призвів до домінування штиків клинкового типу. Одним із лідерів виробництва такої зброї тривалий час була Франція, де діяли збройові підприємства у містах Сент-Етьєн, Тюлі, Шательро, Мюїзі та Шарлевіль. У музеї представлена цікава колекція клинкових штиків французького виробництва: ятаганного типу зразка 1842 р., зразка 1866 р. до гвинтівки системи Шасспо (Chassepot), зразка 1874 р. до гвинтівки системи Гра (Gra), до гвинтівки системи Лебеля зразка 1886/1893/1916 рр. За результатами дослідження збірки цього виду короткоклінкової зброї планується створення каталогу та введення багнетів до експозиційного простору.

Ключові слова: зброя, клинок, штик, багнет, Франція, колекція, музей.

Штики (багинети, багнети) як вид холодної короткоклінкової зброї досить широко представлений у музейних зібраннях. Не є винятком і Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, де зберігаються штики ХІХ – ХХ ст. різних типів та країн-виробників.

Предметом цього дослідження стали музейні штики французького виробництва ХІХ – початку ХХ ст. За мету поставлене здійснення наукової атрибуції та складання наукових описів зразків, вивчення шляху їхнього надходження до колекції, з'ясування можливостей уведення їх до експозиційного простору.

Вивченню та систематизації штиків як виду короткоклінкової зброї присвятили наукові доробки відомі зброєзнавців О. Кулинський, В. Маркевич, Т. Круликевич, П. Кіслінг, Е. Клінтон та ін.

Штики знайшли своє застосування пізніше за інші види клинкової зброї. Дослідники досить однотайно визначають місце та час появи штиків на історичній арені: Північна Іспанія, 1570-ті рр. Виникнення такого виду зброї було зумовлене необхідністю використання зручного, прикріпленого до рушниць клинка, який витіснив рогатину під час полювання на крупного звіра. Мисливці на дикого кабана швидко оцінили такий тандем і сприяли значному поширенню штиків на європейських теренах. За формою перші мисливські штики більше нагадували кинджали [1, с. 7].

Використання штиків або багнетів у якості бойової зброї почалося у першій половині ХІХ ст., коли відбувалось створення більшості європейських армій та оснащення їх вогнепальною зброєю. Оскільки формування піхотних частин потребувало значної кількості людей, шведський король Густав Адольф (1594–1632) спробував об'єднати на полі бою функції мушкетерів і пікєнерів – напад і оборону, використавши для їх озброєння

Рис. 1. ПКМВК 3490, 36 219. Штик зразка 1842 р. Франція, збройові мануфактури мм. Мюціг, Шательро, 1848 р.

ПКМВК 26021, 36 1174. Штик зразка 1866 р. до гвинтівки системи Шасспо (Chassepot) зразка 1866 р. Франція, м. Тюль, Імператорський завод Тюля, 1872–1873 рр.

кинджалоподібні штики, вставлені у дуло рушниць. Виникнення ж терміну «багнет» пов'язують з французьким містечком Байоне, де вперше у 1640–1641 рр. успішно була використана нова клинкова зброя [1, с. 7]. Однак, знаний історик зброї В.Д. Маркевич наводить відомості про те, що ножі у якості багнетів також використовувались українськими козаками ще на початку XVII ст. [2, с. 45].

Еволюція багнетів відбувалась у напрямку вдосконалення як форми клинка, так і способу кріплення до рушниці. Законодавцями у цьому були французькі, англійські та німецькі зброярі. Уже на початку XVIII ст. більшість європейських армій мали на озброєнні рушниці із закріпленими на стволі штиками. При цьому відмикати штик для пострілу було не потрібно.

Розвиток штиків призвів до появи двох основних груп: першої – клинкові штики колючо-рублячої дії та другої – голчасті штики, які виконували виключно колючу функцію [3, с. 68].

У XIX ст. лідерами у розробці нових типів штиків та вдосконаленні процесу їх виробництва стали Франція, Німеччина, Великобританія. Взаємний вплив цих країн у виробництві зброї був великий і позначився на розробці та впровадженні зразків. Головною проблемою довгий час залишалась «неуніверсальність» цієї зброї, що врешті призвело до виникнення принципово нових способів кріплення штиків до рушниць – використання трубки з різноманітними способами фіксації на стволі. Це, перш за все, стосувалося голчастих три- та чотиригранних штиків, що отримали широке розповсюдження в армії Російської імперії, піхота якої прославилась штиковими атаками.

Проте, генеральний напрямок розвитку штиків ще в останній чверті XIX ст. пішов принципово іншим шляхом. Удосконалення вогнепальної зброї призвело до сут-

тевого зменшення кількості рукопашних боїв. Голчасті штики, постійно приєднані до гвинтівки, було замінено штиками клинкового або тесачного типу, які можна було від'єднати від ствола, носити на поясі і використовувати не лише у бою, але і як побутову річ на привалі, у таборі і т. д. [4]. Подальша еволюція врешті призвела до появи штик-ножів, якими комплектувались нові магазинні гвинтівки першої чверті XX ст.

Найбільш чисельну групу у музейному зібранні становлять багнети французького виробництва XIX – початку XX ст. Для Франції, як і для всього світу, XIX ст. стало епохою потрясінь, політичної боротьби, колоніальних і континентальних воєн, технологічного прогресу і бурхливого розвитку військової справи. Країна, збурена революційними настроями, наполеонівськими війнами, активно боролася за світове лідерство. На початку XX ст. французька воєнна промисловість вийшла на передові позиції в економіці: у 1900-ті рр. активно функціонували шість військових арсеналів та двадцять три державних воєнних заводи, у тому числі три збройових [5]. Основними виробниками вогнепальної зброї та багнетів до неї стали підприємства у містах Сент-Етьєні, Тюлі, Шательро, а також мануфактури у Мюцігу та Шарлевілі [6].

Традиції використання штиків французькою піхотою були тісно пов'язані з модернізацією тактики ведення бою, проведеною ще на початку XIX ст.: лінійна тактика, головним чином вогнева, була замінена на військові дії глибокими колонами, які являли собою не лише маршовий стрій, а й стрій направлено удару. Передові підрозділи піхоти масою вдарили багнетами, проламуючи стрій супротивника. Таку тактику, наприклад, сповідував Наполеон Бонапарт (1769–1821): нав'язавши противнику битву, його полководці здійснювали

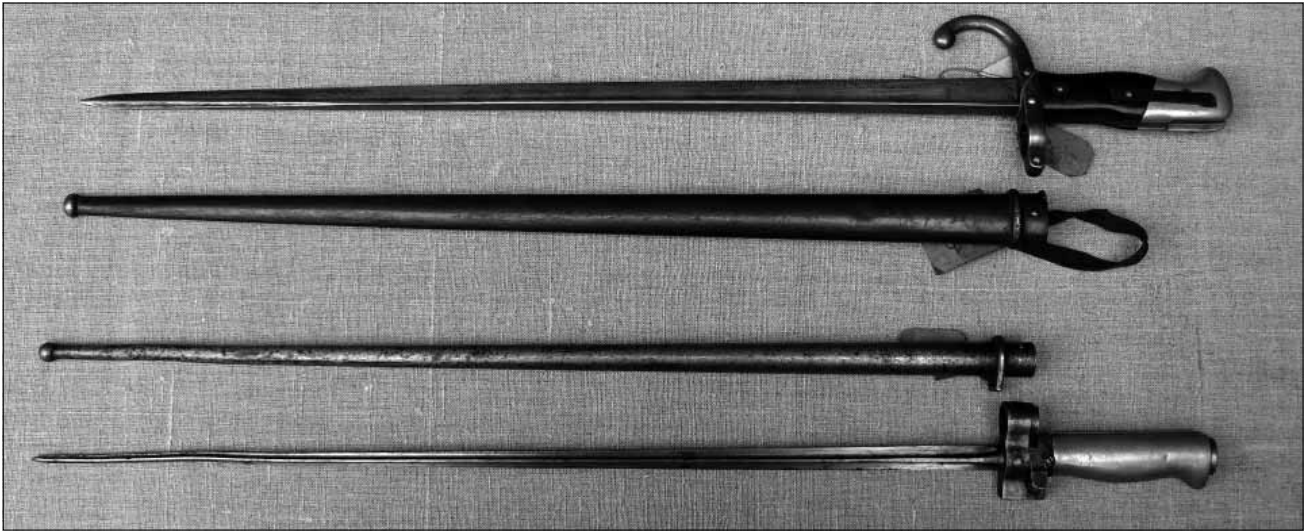

Рис. 2. ПКМВК 3491, Зб 220. Штик зразка 1874 р. до гвинтівки системи Гра (Gras) зразка 1874 р. Франція. Збройова мануфактура м. Сент-Етьєн, 1877 р.

ПКМВК 2718, Зб 13. Штик до гвинтівки системи Лебеля зразка 1886/1893/1916 р. Франція. Мануфактура м. Сент-Етьєн, 1886 р. – початок ХХ ст.

швидкий маневр, концентрували війська, а потім наносили точковий удар штиковою атакою [7, с. 163–164].

У 1840-х рр. у Франції особливо поширились новаторські підходи до вдосконалення конструкцій багнетів. Розпочались зміни з уведенням штика ятаганного типу до капсульного карабіну де Тьєрі. По суті, це була комбінація штика і короткої піхотної шаблі з ефесом, що легко кріпилася на стволі за допомогою фіксуючої заціпки і плоскої пружини. Пізніше цей досить масивний штик змінили більш легкі зразки, які копіювались і в інших країнах Європи.

Штики ятаганного типу деякі дослідники називають «яничарськими мотивами» у європейській зброї, адже окремими елементами вони повторюють турецькі ятагани, зокрема формою клинка. Однак, незважаючи на вишукану форму, зброєзнавці відмічають важкість їх використання під час бою, особливо в моменти прицільної стрільби [7, с. 173–175].

У музейному зібранні представлений французький штик ятаганного типу зразка 1842 р. до карабінів зразка 1843 р., 1846 р., 1853 р. Це – один із найбільш універсальних зразків такої зброї: тривалий час він використовувався більш як з десятком різновидів карабінів, рушниць і мушкетонів.

Нижче наводимо опис зразка за методикою, запропонованою дослідником холодної зброї О. Кулинським [8, с. 32–36].

ПКМВК 3490, Зб 219, старий інвентарний № 17722.

Штик зразка 1842 р. Франція, збройові мануфактури м. Мюціг, Шательро, 1848 р.

Загальна довжина 695 мм.

Довжина клинка 570 мм.

Ширина клинка 32 мм.

Внутрішній діаметр кільця в хрестовині 23 мм.

Матеріал: сталь, латунь.

Клинок сталевий однолезовий, ятаганного типу, з одним широким долом з обох боків, бойовий кінець обоюдогострий. На п'яті клинка зліва вибитий напис: «Mutzig», справа – «1848», «S» та «S» під короною.

Руків'я латунне з поперечними жолобками, у спинці знаходиться повздовжній паз по всій довжині, у голівці – пружинна заціпка. Хрестовина сталева, з кільцем для ствола з боку обуха клинка. Нижній кінець зігнутий до руки, на верхній частині кільця наплив у формі гребеня. Позначки на хрестовині нерозбірливі, добре помітне клеймо «S» під короною.

Піхви відсутні. На деталях штика спостерігаються осередки корозії, на клинку – сліди заточування. Належить до довоєнного музейного зібрання [9, с. 107–108].

Зупинимось детальніше на клеймах та написах, наявних на штикові. Вони цікаві вже тому, що дещо відрізняються від стандартних, описаних для більшості збережених зразків. Напис «Mutzig» на п'яті клинка вказує, що штик вироблено на збройовій мануфактурі у м. Мюціг. Однак, поряд із роком випуску (1848), простежуються клейма іншого відомого виробника штиків – імперської мануфактури у м. Шательро (Châtellerault) – «S» та «S» під короною [1, с. 96–97]. Останнє присутнє також на хрестовині. Отже, маємо комбінований зразок, клинок і руків'я якого, очевидно, були виготовлені різними виробниками.

Наявний старий інвентарний номер дозволяє віднести штик до довоєнного музейного зібрання. Підтвердження цьому знаходимо і в «Чорнових матеріалах про зброю» 1939 р., де він згаданий у розділі «Севастопольська оборона 1855 р.». Французькі штики зразка 1842 р.

дійсно знаходилися на озброєнні союзницьких армій, що протистояли Російській імперії у період Кримської війни 1853–1856 рр. Переваги французького штика виявились, зокрема, у битві на р. Альма, коли союзні війська Великобританії та Франції принесли «перемогу на штиках» [10, с. 351]. Проте, шлях надходження музейного предмета до колекції через відсутність іншої фондово-облікової документації, втраченої в роки Другої світової війни (1939–1945), встановити не вдалося.

У 1859 р. штик зразка 1842 р. був модернізований і ще тривалий час використовувався у європейських арміях [7, с. 175].

Наступним прикладом французького зброярського виробництва, представленим у музейному зібранні, є три штики зразка 1866 р. до гвинтівки системи Шасспо (Chassapot) зразка 1866 р. Цей штик з клинком ятаганного типу був розроблений державним підприємством «Імператорський завод Тюля» (Manufacture Impériale de Tulle) і спочатку випускався разом із гвинтівкою. Згодом виробництво гвинтівок та штиків було налагоджене на інших збройових заводах. Крім того, Франція налагодила експорт цієї зброї до різних європейських країн, Японії та озброїла ними свої колоніальні війська.

Три музейні французькі штики зразка 1866 р. надійшли до зібрання у 1970-ті рр. і були передані пересічними полтавцями у якості випадкових знахідок. До фондово-облікової документації вони занесені як «шабля-багнет» або «тесак».

Нижче подаємо повний опис одного зі штиків, при цьому для інших наведемо лише важливі атрибутивні ознаки.

ПКМВК 26021, 36 1174.

Штик зразка 1866 р. до гвинтівки системи Шасспо (Chassapot) зразка 1866 р. Франція, м. Тюль, Імператорський завод Тюля, 1872–1873 рр.

Загальна довжина 700 мм.

Довжина клинка 575 мм.

Ширина клинка 30 мм.

Внутрішній діаметр кільця на хрестовині 17,5 мм.

Матеріал: сталь, латунь.

Клинок сталевий ятаганного типу, з широким долом із обох боків. Бойовий кінець загострений з обох боків. На спинці клинка гравійований прописом напис: «*Tulle Mars 1873*» (Тюль березень 1873). Руків'я латунне, з поперечними жолобками. У спинці руків'я по всій довжині паз для ложа гвинтівки. У голівці руків'я Т-подібний паз із пластинчастою пружиною. Хрестовина сталева, із загнутим вниз краплеподібним викінченням і кільцем для ствола з боку обуха клинка. Лопки хрестовини, що утворюють кільце, з'єднані одним гвинтом. Піхви сталеві, з прямокутною скобою та кулеподібним викінченням.

Стан збереження: осередки активної корозії, сліди заточування.

Випадкова знахідка, 1974 р. [9, с. 141–142].

Розглянемо гравійований напис на спинці клинка,

який указує на виробника та дату виготовлення. У даному випадку це – Імператорський завод м. Тюль, березень 1873 р. Поширеною помилкою при атрибуції штиків такого типу є те, що ці відомості дослідники розглядають як час і місце виготовлення штика. Однак, вони стосуються виключно клинка, що підтверджується позначками інших виробників на деталях руків'я. Клинки виготовлялися окремо від руків'я і хрестовини. Проте, форма напису, коли вказувався завод-виробник, рік і місяць, досить чітко датує увесь зразок 1872–1873 рр., бо до 1872 р. і після 1873 р. використовувалися написи на клинку іншої форми [11, с. 506].

Клинок штика ПКМВК 32218, 36 1216 теж виготовлено на збройовій мануфактурі м. Тюль у квітні 1870 р., що засвідчує гравійований напис на його спинці «*Mre Impale de Tulle Avril 1870*» (Імператорський завод Тюля квітень 1870), а сама форма напису притаманна виробам не пізніше 1870 р. Піхви відсутні. Спостерігаються осередки активної корозії та сліди заточування.

А ось клинок штика ПКМВК 28708, 36 1200 належить до виробів фабрики зброї у Сент-Етьєні – «*[St] Etienne Janvier 1873*» (Сент-Етьєн січень 1873). За формою напису час виготовлення штика – не пізніше 1874 р. [12]. Штик комплектується піхвами, на яких, як і на клинку, є значні осередки корозії.

Не дивлячись на недосконалість форми та складності в експлуатації, французькі штики, фактично, були скопійовані англійськими, німецькими, американськими, датськими, голландськими, австрійськими, іспанськими та португальськими виробниками зброї. З цим пов'язані певні труднощі атрибуції штиків ятаганного типу європейського виробництва, особливо, якщо атрибутивні ознаки втрачені через поганий стан збереження чи втрату окремих частин предмета.

1870-ті рр. ознаменувались поступовою відмовою французької армії від штиків ятаганного типу. Їх змінили так звані штики-шпаги, з тонким, як у фехтувальної шпаги, викінченням. Переваги нових багнетів були очевидні: їх клинок одночасно був легким і міцним, штик не обтяжував солдатів, зламати його у бою було практично неможливо. Саме таким є французький штик зразка 1874 р. до гвинтівки системи Гра (Gras) зразка 1874 р. розробки збройової мануфактури м. Тюль. Нова гвинтівка під металевий унітарний патрон стала відповіддю Франції на прискорення гонки озброєнь у європейських країнах [1, с. 156].

Збірка штиків до гвинтівки системи Гра зразка 1874 р. у музеї нараховує шість одиниць. Найстаріший з них – ПКМВК 3491, 36 220, старий інвентарний № 17723, належить до довоєнного музейного зібрання. У 1939 р. його віднесли до розділу «Російсько-турецька війна 1877–1878 рр.», у 1941 р. разом з іншою зброєю штик був евакуйований до м. Уфа (Росія), у 1948 р. повернутий до музею [13]. Фондово-облікова документація, на жаль, не містить відомостей про шлях надходження предмета.

Далі наводимо науковий опис цього музейного предмета для укладання уніфікованого паспорта на нього.

ПКМВК 3491, 36 220, старий інвентарний № 17723.

Штик зразка 1874 р. до гвинтівки системи Гра (Gras) зразка 1874 р. Франція. Збройова мануфактура м. Сент-Етьєн. 1877 р.

Загальна довжина 700 мм.

Довжина клинка 575 мм.

Ширина клинка 30 мм.

Внутрішній діаметр кільця на хрестовині 17,5 мм.

Матеріал: сталь, латунь.

Клинок сталевий однолезовий, прямий, Т-подібний у перерізі. Бойове викінчення гостре з обох боків. На спинці клинка гравіюваний напис: «*M^{te} d' Armes de St Etienne Avril 1877*» (Збройова мануфактура Сент-Етьєн на квітень 1877), на п'яті виробничі клейма: «S» у ромбі та «M» у подвійному колі.

Руків'я хвилясте, утворене двома дерев'яними щічками, з'єднаними клепами із хвостовиком клинка. Голівка руків'я латунна, вилита, із пазом для приймача штика і кнопкою-фіксатором на пружині. У пазу є виробнича позначка «А».

Хрестовина сталева, нижній кінець зігнутий у бік гострого боку леза клинка, викінчена кулькою. На верхньому боці розміщене кільце для ствола рушниці. Лапки кільця скріплені одним гвинтом. Середня частина хрестовини приклепана до клинка з обох боків. Клейма інспекторської та армійської перевірок на хрестовині: «M 715» (на згині), «26, 9, 3» у колі із зубчастим краєм. Піхви чорного кольору, сталеві зі скобою. На клинкові та хрестовині помітні осередки корозії, дерев'яні щічки руків'я потерті.

Щодо інших музейних штиків до гвинтівки Гра зразка 1874 р. наведемо лише атрибутивні написи на спинці клинка та відомості про час та спосіб надходження до колекції [14, с. 117–118, 165–166, 177–178].

ПКМВК 16262, 36 1076. Напис: «...*Paris 1880*» (... Париж 1880). Надійшов у 1959 р.

ПКМВК 28709, 36 1201. Напис : «*M^{te} d' Armes de St Etienne Avril 1880*» (Збройова мануфактура Сент-Етьєн на квітень 1880), на п'яті виробничі клейма: «S» у ромбі та «M» у подвійному колі. Надійшов у 1976 р.

ПКМВК 3222, 36 1220. Атрибутивні написи та позначки не читаються через значні осередки активної корозії. Надійшов у 1978 р.

ПКМВК 32305, 36 1258. Напис: «*M^{te} d' Armes de St Etienne 9bre 1877*» (Збройова мануфактура Сент-Етьєн на вересень 1877), на п'яті клинка нерозбірливі позначки. Надійшов у 1978 р.

ПКМВК 47538, 36 1299. Атрибутивні написи та позначки не читаються через значні осередки активної корозії. Надійшов у 1981 р.

Швидкі темпи появи нових видів озброєнь у кінці XIX ст. призвели до заміни однозарядних гвинтівок Гра більш ефективними магазинними гвинтівками систем Лебеля і Кропачека. Разом із припиненням виробництва

гвинтівки Гра у 1886 р. припинився і випуск штиків до неї. Однак, на практиці вони продовжували використовуватись із іншими гвинтівками аж до завершення Першої світової війни (1914–1918) та послугували прототипами для створення цілого ряду нових моделей.

Ще один штик французького виробництва із музейного зібрання – це штик зразка 1886/1893/1916 рр. до магазинної нарізної гвинтівки системи Лебеля (*Fusil Modèle 1886 dit «Fusil Lebel»*) (ПКМВК 2718, 36 13, старий інвентарний № 2049). Остання перебувала на озброєнні французької армії і, як союзник, Франція поставляла їх у Росію. Гвинтівки комплектувалися штиком із голчастим клинком моделі «*Érée-Baïonnette Modèle 1886*», довжиною 520 мм, так званим «штиком-стилетом», який пережив кілька модифікацій. Переваги були врешті надані штику з відлитим металевим (латунним) руків'ям та досить довгим чотиригранним клинком. Основним критерієм вибору було здешевлення технологічного процесу при виробництві, особливо з початком Першої світової війни (1914–1918).

У військовій журналістиці цього часу закріпилася досить поетична назва подібного штика – «Розалія», яка з'явилася завдяки вузькому клинку з гранями, що нагадував ніжку квітки та дещо схоже на квітковий пуп'янок латунне руків'я. Дослідник Т. Круликевич наводить також слова французької пісні авторства Т. Ботреля, популярної у роки війни і присвяченої цьому штику: «Розалія – модниця..., вона любить потанцювати..., полька у її виконанні – це атака» [7, с. 208].

ПКМВК 2718, 36 13, старий інвентарний № 2049.

Штик до гвинтівки системи Лебеля зразка 1886/1893/1916 р. Франція. Мануфактура м. Сент-Етьєн. 1886 р. – початок XX ст.

Загальна довжина 700 мм.

Довжина клинка 575 мм.

Ширина клинка 30 мм.

Внутрішній діаметр кільця на хрестовині 15,5 мм.

Матеріал: сталь, латунь.

Клинок сталевий, голчастий, чотиригранний, руків'я латунне, з розширеною голівкою та потовщеним черевцем. Перехрестя сталеве, з кільцем для ствола з боку спинки руків'я. У кільці знаходиться прямокутний виріз для основи мушки. Поворотна пружинна застібка розміщена біля основи латунного руків'я, поряд із хрестовиною. У спинці руків'я – вузький повздовжній паз по всій довжині. На хрестовині вибито «67378», на голівці руків'я з боку черевця «M», що відповідає виробнику – збройовій мануфактурі м. Сент-Етьєн [1, с. 96–97].

Піхви сталеві, у перетині круглі, зі скобою та кулькою на кінці, біля вустя вибиті технологічні позначки – «J», «L» (обидва у колах) та «06887».

Стан збереження: осередки активної корозії на клинку та піхвах, на клинку – сліди заточування, наявні шершавості.

Штик належить до довоєнного музейного зібран-

ня, відомості про шлях надходження до колекції відсутні [9, с. 1–2].

Штик-стиллет або штик-шпага до гвинтівки Лебеля – яскравий зразок так званих окопних багнетів. Їхньою перевагою була значна проникаюча дія: вони з легкістю проколювали шкіряні частини військових обладунків і, навіть, зимове обмундирування. Проте, легко зламувались і були незручними в умовах обмеженого простору окопу. Отож, пошкоджені клинки вояки самотужки переробляли на стилети, подібно до того як зі штиків до гвинтівок Гра і Шасспо виготовляли окопні бойові ножі [15, с. 38–42].

З огляду на те, що Франція тривалий час задавала тон у конструюванні та виробництві багнетів у країнах Європи, вивчення колекції зразків французького виробництва вбачається першим етапом дослідження збірки цього виду короткоклінової зброї у музейному зібранні та створення відповідного каталогу. Описані вище багнети також можуть бути представлені як на тематичних виставках, так і у постійній експозиції, значно посилюючи її атрактивність.

ДЖЕРЕЛА

- Кулинский А.Н. Штыки мира. Определитель. Санкт-Петербург : Атлант, 2002. Т. 1. 496 с.
- Маркевич В.Е. Ручное огнестрельное оружие. Санкт-Петербург : Полигон, 2005. 496 с.
- Устинов А.И., Портнов М. Э., Нацваладзе Ю. А. Холодное оружие. Москва : Арсенал-пресс, 1994. 223 с.
- Пинк И. К вопросу о клинковых и игольчатых штыках в русской армии. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ww1.milua.org/Rusbayonet.htm>.
- Шигалин Г.И. Военно-экономическая база западноевропейских стран до и после Первой мировой войны 1914–1918 гг. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://militera.lib.ru/research/shigalin_gi/03.html/.
- Clinton E.E. Handguns of the World: Military Revolvers and Self-loaders from 1870 to 1945. New York: Barnes & Noble, 1993. 704 p.
- Круликевич Т. Корды, кинжалы, ножи, штыки. Ростов-на-Дону : Феникс, 2010. 277 с.
- Кулинский А.Н. Методические рекомендации. Атрибуция и описание холодного и некоторых видов ручного метательного оружия и штыков. Санкт-Петербург, 2007. 225 с.
- Інвентарна книга ПКМВК «36-1» (розпочата 1948 р.). 150 с.
- Кульчицкий С.В. Крымская война 1853–1856, Східна війна 1853–1856. Енциклопедія України у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та 12 ор.; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 5: Кон – Кю. С. 351.
- Воронов В. В., Воронов В. Д. Штыки. Москва : Атлант-Строй, 2010. 632 с.
- Штык образца 1866 года к винтовке системы Шасспо [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://warstory.ru/articles/shtyki/shtyki-frantsii/shtyk-obraztsa-1866-goda-k-vintovke-sistemy-shasspo/>.
- Акт обстеження колекції зброї Полтавського краєзнавчого музею від 22.02.1939. Чорнові матеріали про колекцію зброї Полтавського краєзнавчого музею. Роб. архів фондів ПКМ імені Василя Кричевського.
- Інвентарна книга ПКМВК «36-2» (розпочата 1948 р.). 166 с.
- Максимов Ю. Французская однозарядная винтовка системы Гра образца 1874 года. *Мастер-ружьё*. 2007. № 11 (128). С. 38–42.

half of the 17th c., when most of European armies were formed and equipped with fire weapon.

Evolution of bayonets moved to refining both blade shape and way of fixing to the rifle. French, English and German weapon-makers were leaders in this field. Development of fire weapon in the 19th c. caused sword bayonets prevailing. One of such weapon producing leaders was France, where weapon-making enterprises worked in Saint Etienne, Tulle, Châtellerauld, Mutzig, Charleville. Traditions of using bayonets by French infantry were closely connected with new fighting tactics, popularized by Napoleon Buonaparte in the early 19th c. In 1840s in France new vision to bayonet construction improvement became widespread. Changes began with yataghan type bayonets introduction. Some researches calls yataghan type bayonets “janissar motives” in European weapon, because they repeat Turkish yataghan elements such as blade shape.

Museum is proud for its interesting collection of sword bayonets of French production of yataghan type to the Chassepot Models 1842, 1866 Rifle, the Gras Model 1874 Rifle, the Lebel Model 1886/1893/1916 Rifle. According to the result of the research of this kind of short-blade weapon making of catalogue and introducing bayonets to exposition space are planned.

Key words: weapon, blade, bayonet, France, collection, museum.

REFERENCES

- Kulinskyi, A.N. (2002). *Shtyki mira. Opredelitel [World bayonets. Guide]*. Sankt-Peterburg: Atlant. [in Russian].
- Markevych, V. Ye. (2005). *Ruchnoie ognestrelnoye oruzhye [Hand firearms]*. Sankt-Peterburg: Poligon. [in Russian].
- Ustinov, A.I, Portnov, M.E, Natsvaladze, Yu.A (1994). *Kholodnoye oruzhye [Cold weapon]*. Moscow: Arsenal-press. [in Russian].
- Pink, I.K. K voprosu o klinkovykh i iholchatykh stykakh v russkoy armii [To the question about blade and needle bayonets in Russian army]. Retrieved from <http://ww1.milua.org/Rusbayonet.htm>. [in Russian].
- Shygalin, G.I. Voyenno-ekonomicheskaya baza zapadnoevropeyskikh stran do i posle Pervoy mirovoy Voyny 1914–1918 gg. [Military economic base of the Western European countries before and after the First World War 1914–1918]. Retrieved from http://militera.lib.ru/research/shigalin_gi/03.html/ [in Russian].
- Clinton, E.E. (1993). *Handguns of the World: Military Revolvers and Self-loaders from 1870 to 1945*. New York: Barnes & Noble. [in English].
- Krulikevich, T. (2010). *Kordy, kinzhaly, nozhy, shtyki [Cords, daggers, knives, bayonets]*. Rostov-na-Donu: Feniks. [in Russian].
- Kulinskyi, A.N. (2007). *Metodicheskiye rekomendatsiy. Atributsiya i opisanie kholodnoho i nekotorykh vidov ruchnoho metatelnoho oruzhyia i shtykov [Guideline. Attribution and description of cold and some kinds of missile weapon and bayonets]*. Sankt-Petersburg. [in Russian].
- Inventory book of the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum “Zb-1” (started in 1948). [in Ukrainian, unpublished].
- Kulchytskyi, S.V. (2009). *Krymska viina 1853-1856, Skhidna viina 1853-1856*. Smolii, V.A. (Ed.), *Entsyklopediia Ukrainy: Kon-Kiu* (Vol. 5, p. 351). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Voronov, V.V, Voronov, V.D. (2010). *Shtyki [Bayonets]*. Moscow: Atlant-Stroi. [in Russian].
- Styk obraztsa 1866 goda k vintovke sistemy Shasspo [Bayonet to the Chassepot Modelle 1866 Rifle]. Retrieved from <http://warstory.ru/articles/shtyki/shtyki-frantsii/shtyk-obraztsa-1866-goda-k-vintovke-sistemy-shasspo/> [in Russian].
- Act of exploration of the Poltava Local Lore Museum weapon collection (1939). Materials about weapon collection in the Poltava Local Lore Museum. Work archive of funds of the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum. [in Ukrainian, unpublished].
- Inventory book of the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum “Zb-2” (started in 1948). [in Ukrainian, unpublished].
- Maksimov, Yu. (2007). *Frantsuzkaia odnozariadnaia vintovka sistemy Gra obraztsa 1874 goda [French the Gra Model 1874 bolt-action Rifle]*. *Master-ruzhie – Master-rifle*, 11, pp. 38–42. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

Kondratenko T. K., Kondratenko N. H. French sword bayonets of the 19th – early 20th century in the Vasyl Krychevskyi Poltava Local Lore Museum Collection

The article is dedicated to study the collection of French sword bayonets of the 19th – early 20th century in the Vasyl Krychevsky Poltava Local Lore Museum. Questions of appearing bayonets as a kind of cold weapon in the 16th c., their evolution in European countries are observed. Appearing of such weapon kind was caused by need of using convenient blade fixed at rifle, which replaced hunting pole during big-game hunting. Using bayonets as military weapon started in the first